

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивченні навчальної дисципліни
“Оцінка техногенного впливу на ґрунти
та підземні води”
для студентів спеціальності
“Екологія та охорона навколишнього середовища”

Укладачі: д.г.-м.н., проф. Сафранов Т.А.,
к.г.н., доц.. Нагаєва С.П.,
ас. Кузьміна В.А.

Методичні вказівки по організації самостійної роботи студентів при вивченні навчальної дисципліни “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” для студентів спеціальності “Екологія та охорона навколишнього середовища”/ Сафранов Т.А., Нагаєва С.П., Кузьміна В.А. - Одеса: ОДЕКУ, 2003.- 12с.

ПЕРЕДМОВА

Курс “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” належить до циклу дисциплін природно-наукової підготовки.

Дисципліна “ Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” викладається при підготовці студентів-бакалаврів за спеціальністю 6.070800 “Екологія та охорона навколишнього середовища” напряму “Екологія”.

Метою вивчення курсу “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” є: вивчення основних антропогенних факторів забруднення геологічного середовища, ґрунтового покриву і підземних вод; оцінка гранично допустимого техногенного навантаження на ці природні середовища.

Задачами дисципліни слід визначити :

1. Знання основних видів, джерел та факторів техногенного забруднення ґрунтів та підземних вод.

2. Оцінка можливих техногенних впливів на стан ґрунтів і підземних вод при комплексному вивченні антропогенного навантаження на компоненти навколишнього середовища.

Після освоєння цієї дисципліни студенти повинні знати:

основні критерії оцінки еколого-геологічного стану; найголовніші джерела, види і фактори техногенного забруднення ґрунтів та підземних вод різного типу; принципи розрахунку ступеню їх захищеності; основні причини і негативні наслідки техногенного забруднення геологічного середовища; підходи до захисту ґрунтів, геологічного середовища та підземних вод.

Студенти повинні вміти:

визначати антропогенне забруднення ґрунтового покриву, геологічного середовища; підземних вод та розрахувати параметри техногенного навантаження на ці природні компоненти.

Вивчення курсу “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” базується на знаннях, отриманих з таких навчальних дисциплін природничо-наукової підготовки, як “Геологія з основами геоморфології”, “Гідрологія”, “Ґрунтознавство”, “Загальна екологія та неоекологія”, “Техноекологія”, „Моніторинг довкілля” та ін.

Дисципліна „Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” є підґрунтям для подальшого вивчення таких дисциплін “Методи оцінки якості природних вод”, “Екологічний аудит” та ін.

Вивчення дисципліни “ Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” передбачає лекційні та практичні заняття, виконання контрольних робіт, а також самостійну роботу студентів.

Обсяги оволодіння окремими розділами і темами дисципліни “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” визначаються

робочою навчальною програмою, яка розроблюється на основі даної програми з урахуванням вимог ОПП та ОКХ.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ

Курс “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” складається з декількох головних, відносно самостійних, але тісно пов’язаних між собою розділів (модулів): 1) оцінка техногенного впливу на ґрунти та геологічне середовище; 2) оцінка техногенного впливу на підземні води.

Програма лекційного курсу

Розділ 1 - Оцінка техногенного впливу на ґрунти та геологічне середовище

1.1 Загальні уявлення про геологічне середовище та його функції.

Мета і задачі курсу. Структура курсу. Роль геологічної „матриці” у формуванні екологічних умов.

Ресурсна, гідродинамічна та геофізична та геохімічна функції геологічного середовища.

1.2 Критерії оцінки еколого-геологічного стану території.

Показники оцінки еколого-геологічного стану верхньої частини літосфери. Критерії зон екологічної норми, різку, кризу і лиха.

Ресурсна, геодинамічна, еколого-геохімічна та геофізична групи критерії оцінки сучасного стану території.

Основні причини та негативні наслідки забруднення геологічного середовища. Основні форми техногенного порушення і забруднення геологічного середовища.

1.3 Основні причини та негативні наслідки забруднення геологічного середовища.

Загальні уявлення про промислові та побутові відходи, забруднюючих поверхню землі та геологічне середовище.

Токсичні речовини в промислових відходах, їх класифікація, умови накопичення, транспортування.

Основні вимоги до поводження з промисловими відходами на підприємствах.

Стисла характеристика складу та властивостей ґрунтів днопоглиблення.

Принципи класифікації ґрунтів днопоглиблення та оцінка їх забрудненості. Негативні наслідки днопоглиблюючих робіт та дампінгу ґрунтів на морське середовище.

Розділ 2 - Оцінка техногенного впливу на підземні води

2.1 Основні причини та негативні наслідки техногенного забруднення підземних вод.

Загальні уявлення про підземні води. Основні показники антропогенного навантаження на гідрогеосферу.

Основні види і джерела забруднення підземних вод. Масштаби забруднення підземних вод. Фактори оцінки забруднення підземних вод.

Характеристика основних типів накопичувачів рідких відходів і стічних вод. Специфіка забруднення підземних вод під впливом накопичувачів рідких відходів. Регламентация вмісту забруднюючих речовин у рідких промислових відходах накопичувачів.

Умови впливу забруднених атмосферних опадів на склад ґрунтових вод. Зміни складу ґрунтових вод під впливом забруднюючих речовин у атмосферних опадах.

2.2 Оцінка природної захищеності підземних вод від техногенного забруднення.

Оцінка ступеня захищеності підземних вод від антропогенного забруднення.

Показники кількісної і якісної оцінки захищеності підземних (ґрунтових і напірних) вод.

Обґрунтування зони санітарної охорони підземних вод.

Перелік тем практичних занять

- 1. Визначення індексу токсичності промислових відходів. .*
- 2. Визначення міри забрудненості ґрунтів дно заглиблення.*
- 3. Оцінка забрудненості ґрунтового покриву.*
- 4. Оцінка техногенного навантаження на геологічне середовище..*
- 5.. Розрахунок граничного вмісту та маси забруднюючих речовин у промислових рідких відходах.*
- 6. Розрахунок концентрації забруднюючих речовин в ґрунтових водах під впливом забруднених опадів.*
- 7. Оцінка якісної та кількісної природної захищеності ґрунтових*

вод.

8. Оцінка і прогнозування забрудненості ґрунтових за допомогою розрахункових моделей масопереносу.

Література

Основна література

1. Сафранов Т.А. Оцінка техногенного впливу на ґрунти і підземні води. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища». – Одеса: ОДЕКУ, 2002. – 93 с.
2. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування. Навчальний посібник. – Львів: „Новий Світ – 2000”, 2000. – 201 с.
3. Збірник методичних вказівок для практичних занять студентів з дисципліни “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води”/ Т.А.Сафранов Т.А., Є.Г.Коніков, Л.М.Полетаєва, М.Ф. Ротар та ін. – Одеса: ОГМІ, 1999. – 97 с.

Додаткова література

4. Адаменко О.М., Рудько Г.І. Екологічна геологія. – Київ: Манускрипт, 1997. – 348 с.
5. Гольдберг В.М. Взаимосвязь загрязнения подземных вод и природной среды. – Л.: Гидрометеиздат, 1987. – 248 с.
6. Королев В.А. Мониторинг геологической среды. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 272 с.
7. Теория и методология экологической геологии/ Трофимов В.Т. и др. Под ред. В.Т. Трофимова. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 368 с.
8. Экологические функции литосферы/ В.Т. Трофимов, Д.Г. Зилинг, Т.А. Барабошкина и др. Под ред. В.Т. Трофимова.- М.: Изд-во МГУ, 2000, - 432 с.

1 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО ВИВЧЕННЮ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

При вивченні *теми 1* „Загальні уявлення про геологічне середовище та його функції” студенти повинні знати матеріал з конспекту лекцій [1, с. 54-19]. Деякі додаткові уявлення про особливості геологічного середовища містяться в навчальних посібниках [4, с. ; 7, с. ; 8, с.]. Особливу увагу треба звернути на визначення ролі геологічного середовища в формуванні екологічних умов.

Питання для самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу за темою 1

1. Що таке геологічне середовище ?
2. Що таке природно-технічна система ?
3. Яка різниця між поняттями «геологічне середовище» і «приповерхня частина літосфери» ?
4. Що таке коефіцієнт стійкості геологічного середовища ?
5. У чому полягає ресурсна функція літосфери ?
6. У чому полягає геодинамічна екологічна функція літосфери ?
7. У чому полягає геохімічна екологічна функція літосфери ?
8. У чому полягає геофізична екологічна функція літосфери ?
9. Що таке геохімічні і геофізичні аномалії ?
10. Що таке геопатогенні зони ?
11. Що таке модуль техногенного навантаження ?

При вивченні *теми 2* “Критерії оцінки еколого-геологічного стану території” студенти повинні досконально знати відповідні розділи конспекту лекцій [1, с. 20-40]; звернути увагу на показники оцінки еколого-геологічного стану верхньої частини літосфери, на критерії зон екологічної норми, ризику, кризи і лиха, а також на критерії оцінки сучасного геолого-екологічного стану територій. Додатковий матеріал для вивчення теми 2 міститься в посібниках [7, с. ; 8, с. та ін.].

Питання для самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу за темою 2

1. Які виділяються рівні (класи) природно-антропогенних порушень ?
2. Що є показники норми, ризику, кризи, катастрофи та лиха ?
3. У чому полягає ресурсні критерії оцінки еколого-геологічних умов ?
4. У чому полягає гідродинамічні критерії оцінки еколого-геологічних умов ?

Примітка: Тут і далі курсивом зазначені питання варіативної частини дисципліни..

5. У чому полягає геохімічні критерії оцінки еколого-геологічних умов територій ?
6. У чому полягає геофізичні критерії оцінки еколого-геологічних умов територій ?
7. Які особливості забруднення ґрунтів нафтопродуктами ?
8. Які особливості радіонуклідного забруднення ґрунтів ?
9. Які особливості хімічного забруднення донних відкладень ?

Для засвоєння **теми 3** “Основні причини та негативні наслідки забруднення геологічного середовища” студентам треба вивчити матеріал із конспекту лекцій [1, с. 41-58]; крім того, особливу увагу слід звернути на вплив токсичних речовин у відходах на поверхню землі та геологічне середовище, а також на принципи класифікації ґрунтів днопоглиблення та оцінку їх забрудненості. Додатковий матеріал для вивчення теми 3 міститься у посібнику [2, с. ; 5, с. ; 6, с. ; 7, с. ; 8, с.].

Питання для самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу за темою 3

1. Які основні форми техногенного порушення і забруднення геологічного середовища ?
2. Які основні причини та негативні наслідки техногенного забруднення ґрунтів ?
3. Як визначається клас небезпечності промислових відходів ?
4. Які принципи класифікації ґрунтів днопоглиблення ?
5. Що таке екологічний ризик ?

При вивченні **теми 4** “Основні причини та негативні наслідки техногенного забруднення підземних вод” студенти повинні знати матеріал засвоєний при вивченні курсів „Гідрологія”, „Основи загальної екології”. Студенти повинні проробити і засвоїти матеріал щодо загальних уявлень про підземні води, а також основних показників антропогенного навантаження на гідрогеосферу [2, с. 97-103]. Особливу увагу слід звернути на оцінку впливу під впливом накопичувачів рідких відходів та забруднених атмосферних опадів на склад ґрунтових вод [1, с. 59-77]. Додатковий матеріал для вивчення теми 5 міститься в окремих розділах посібників [5, с.].

Питання для самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу за темою 4

1. Що таке забруднення підземної води ?
2. Що таке хімічне, бактеріальне і теплове забруднення підземних вод ?

3. *Які основні стадії забруднення підземних вод ?*
4. *Як відбувається процес забруднення ґрунтових вод під впливом накопичувачів рідких відходів ?*
5. *Як забрудненні атмосферні опади впливають на якість підземних (ґрунтових) вод ?*

Для засвоєння **теми 5** “Оцінка природної захищеності підземних вод від техногенного забруднення” . Студенти повинні проробити і засвоїти матеріал щодо оцінки ступеню захищеності підземних вод від антропогенного забруднення, показників кількісної і якісної оцінки захищеності підземних (ґрунтових і напірних) вод, а також обґрунтування зон санітарної охорони підземних вод [1, с. 78-88]. Додатковий матеріал для вивчення теми 5 міститься в окремих розділах посібників [5, с.].

Питання для самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу за **темою 5**

1. *Що таке захищеність підземної води ?*
2. *Які природні фактори обумовлюють захищеність ґрунтових і напірних вод ?*
3. *Які основні показники якісної захищеності ґрунтових вод ?*
4. *Які основні показники кількісної захищеності ґрунтових вод?*
5. *Що таке зона санітарної охорони підземних вод ?*

2 ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Головною формою організації вивчення дисципліни “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” є програмні лекції, практичні заняття та самостійна робота над програмою курсу.

Основною формою контролю засвоєння знань є тестовий контроль та контрольні роботи, які дозволяють визначати рейтинг студента.

Контрольні роботи складаються з питань самоконтролю при вивченні теоретичного матеріалу з усіх тем, що входять до відповідного модулю.

Кваліфікаційні вимоги до студентів, які вивчають курс “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” – володіти знаннями, уміннями і навичками з основних модулів.

До модулів відносяться:

- у теоретичному курсі – окремі розділи;
- у практичних заняттях – теми окремих занять.

З теоретичного модулю №1 „Оцінка техногенного впливу на ґрунти та геологічне середовище” студент повинен дати письмові відповіді по одному із 4 варіантів. Кожний варіант містить 5 питань типу: 1) у чому полягає гідродинамічна функція геологічного середовища ?; 2) дайте характеристику геологічного середовища та модуля техногенного навантаження; 3) які принципи визначення класу токсичності промислових відходів ?; 4) які критерії геохімічної групи оцінки еколого-геологічного стану ?; 5) які принципи визначення класу токсичності промислових відходів на основі ГДК ?. Кожна повна правильна відповідь оцінюється максимально в 6 балів. Максимальна кількість балів модуля №1 дорівнює 30 балів.

З теоретичного модулю №2 „Оцінка техногенного впливу на підземні води” студент також повинен дати письмові відповіді по одному із 4 варіантів. Кожний варіант також містить 5 питань типу: 1) які основні фактори антропогенного навантаження на підземні води ?; 2) які принципи кількісної оцінки ґрунтових вод ?; 3) які принципи розрахунку вмісту токсичних сполук у рідких відходах ?; 4) які основні види, джерела і фактори забруднення ґрунтових вод ?; 5) які особливості забруднення підземних вод хлоридами і нітратами ?. Кожна повна правильна відповідь також оцінюється максимально в 6 балів, а максимальна кількість балів модуля №2 дорівнює 30 балів.

З практичного модуля №1 „Оцінка техногенного впливу на геологічне середовище та ґрунти” студенти виконують розрахункові роботи, які складаються з оцінки техногенного навантаження на геологічне середовище, визначення індексу токсичності промислових відходів, визначення міри забрудненості ґрунтів днопоглиблення. При виконанні

робіт надається стисла характеристика теоретичних основ розрахунків, наводяться вихідні дані за варіантами з розрахунками та висновками, використовують як основну, так і додаткову літературу. Виконання розрахункових робіт оцінюється в 15 балів (максимально). Крім того, за своєчасне виконання, якісне оформлення роботи та її захист за темою практичного модулю №1 студент має можливість отримати ще 5 балів. Таким чином, максимальна загальна оцінка виконання практичного модулю №1 складає 20 балів.

З практичного модуля №2 „Оцінка техногенного впливу на підземні води” студенти також виконують розрахункову роботу, де наводять розрахунки граничного вмісту та маси забруднюючих речовин у промислових рідких відходах, концентрації забруднюючих речовин у ґрунтових водах під впливом забруднених опадів і оцінку (якісну та кількісну) природної захищеності підземних вод з використанням як основної, так і додаткової літератури. Виконання роботи оцінюється в 15 балів (максимально). Крім того, за своєчасне виконання, якісне оформлення роботи та її захист за темою практичного модулю №2 студент має можливість отримати ще 5 балів. Таким чином, максимальна загальна оцінка виконання практичного модулю №1 складає 20 балів.

Інтегральна оцінка засвоєння студентом знань та вмінь з навчальної дисципліни складається з оцінок, одержаних по різних модулях. При цьому в інтегральну (підсумкову) оцінку входять оцінки по кожному виду занять і по кожному модулю із своєю вагою, яка відображає: значимість даного модулю з точки зору засвоєння студентами базових знань і умінь; ритмічність роботи студента, тобто виконання студентом контрольних заходів даного модуля в термін, який встановлено навчальним планом дисципліни.

При підсумковій атестації використовується шкала відповідності оцінок 4-х бальної системи (табл.). Оцінки виставляються у поточних та інтегральних відомостях.

Таблиця

Шкала відповідності інтегральних оцінок в сумарній атестації по дисципліні у вигляді екзамену по 4-бальній системі оцінювання

Інтегральна сума балів по дисципліні	Оцінка
< 60% від максимальної суми балів	незадовільно
60-74,9 % від максимальної суми балів	задовільно
75-89,9% від максимальної суми балів	добре
≥ 90% від максимальної суми балів	відмінно

По дисципліні “Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” передбачено проведення навчальних занять у вигляді лекцій та практичних занять.

Увесь програмний курс лекцій і практичних занять розбито на окремі логічно пов’язані модулі: теоретичний курс на 2 модуля, практичний курс – на 2 модуля. Модулі з теоретичної частини включають по декілька тем, які пов’язані між собою. Модулі з практичної частини сформовані як окремі теми практичних робіт.

Інтегральна оцінка засвоєння студентами знань та вмінь по дисципліні “ Оцінка техногенного впливу на ґрунти та підземні води” складається з оцінок, отриманих студентами по окремих модулях.

В цілому на дисципліну відведено 100 балів: 60 балів на теоретичну частину курсу і 40 балів на практичну частину.

По кожному модулю проводиться контрольна робота. По лекційній частині дисципліни виконується 2 контрольних роботи. По практичній частині дисципліни виконується 2 письмових домашніх роботи.

Студенти, які отримали по практичним заняттям менш 25 балів не допускаються до інтегрованого контролю з дисципліні і не атестуються до погашення навчальної заборгованості з вказаних видів занять.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивченні навчальної дисципліни
“Оцінка техногенного впливу на ґрунти
та підземні води”
для студентів спеціальності
“Екологія та охорона навколишнього середовища”

Укладачі: д.г.-м.н., проф. Сафранов Т.А.,
к.г.н., доц.. Нагаєва С.П.,
ас. Кузьміна В.А.

**Міністерство освіти і науки України
Одеський державний екологічний університет**

„Затверджено”

на засіданні методичної ради ОДЕКУ
Протокол №____ від _____ 2003 р.

Голова методичної ради

Є.Д. Гопченко _____

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивченні навчальної дисципліни
“Оцінка техногенного впливу на ґрунти
та підземні води”
для студентів спеціальності
“Екологія та охорона навколишнього середовища”**

“Затверджено”

на засіданні методичної комісії
екологічного факультету

Протокол №__ від_____ 2003 р.

Декан _____

О.Г. Владимірова

“Затверджено”

на засіданні кафедри

прикладної екології

Протокол № від_____ 2003 р.

Зав. кафедрою _____

Т.А. Сафранов

Одеса - 2003